

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВИМІРНИКІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається компетентнісний підхід до визначення вимірників професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти, зокрема, критерії, показники і рівні професійної компетентності. Виділено: а) три критерії для визначення її рівнів у педагогів закладів позашкільної освіти – когнітивний, діяльнісний, особистісний; б) дев'ять основних показників – теоретичні знання педагогіки і методики гурткової роботи, спеціальні знання з предмета гурткової роботи, організаційні й виховні вміння, комунікативні, дидактичні і проєктувальні вміння, інтелект, креативність, ставлення до гурткової роботи, стиль поведінки і гурткової роботи; в) чотири рівні прояву критеріїв професійної компетентності – початковий, репродуктивний, активний, творчий або низький, середній, достатній, високий. Розроблена на цій основі програма моніторингу рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, вимірники професійної компетентності, критерій, показник, рівень, педагог закладу позашкільної освіти, заклад позашкільної освіти.

Постановка проблеми. Потреби сучасного суспільства ставлять нові, всезростаючі вимоги до якості гурткової роботи у закладі позашкільної освіти, що зумовлює появу актуальних завдань педагогіки, які потребують належного наукового обґрунтування. Проблема вимірювання рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти є такою.

Дослідження проблеми вимірювання рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти ґрунтується на теоретико-методологічних педагогічних працях І. Беґа, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало та ін.; працях дидактів Р. Гуревича, О. Дубасенюк, В. Стрельнікова [6; 8–16] та ін.; психологів Г. Балла, Г. Костюка, В. Семиченко, Б. Федоришина та ін. Разом з тим, до уваги дослідників потрапили лише окремі питання теоретичних та методичних засад вимірювання професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти, до яких належать також наші розвідки [1, с. 53–58].

Завданнями нашого дослідження стало: а) виявлення основних критеріїв, показників і рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти, які б забезпечили необхідну якість їхньої гурткової роботи; б) побудова діагностичної комплексної програми вимірювання рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти; в) виділення характеристик педагогів закладів позашкільної освіти з різними рівнями професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стосовно визначення критеріїв сформованості професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти на основі сутнісних характеристик компетентності і положень компетентнісного підходу зазначимо, що структуру компетентності педагога закладу позашкільної освіти становить єдність її компонентів. Тому ми оцінюємо її за компонентами (які є також критеріями): а) когнітивним – засвоєння знань педагогіки і методики гурткової роботи; б) діялісним – рівень сформованості умінь педагога закладу позашкільної освіти, активна і продуктивна участь у спільній гуртковій роботі; адекватна самооцінка своєї участі у гуртковій роботі; самокорекція; в) особистісним – ступінь сформованості професійно важливих рис і якостей особистості.

Зміст критеріїв рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти розкривається у відповідних показниках, які також розглянемо у цій розвідці.

А) Когнітивний критерій передбачає володіння педагогом закладу позашкільної освіти

педагогічними знаннями, відповідає сучасним вимогам до їхньої швидкої адаптації до складної і змінної гурткової роботи. Показниками цього критерію є дві групи теоретичних знань: а) педагогіки, методики гурткової роботи; б) спеціальні знання – зі своєї спеціальності, знання методики предмету, інформатики тощо. Також виокремимо показники цього критерію: в) вибір найбільш раціональних видів гурткової роботи вихованців; г) чітке формулювання мети гурткової роботи, постановка мети й ефективна її реалізація; д) переробка інформації до гурткової роботи; е) різноманітність способів, прийомів організації своєї гурткової роботи.

Б) Діяльнісний критерій є системою потреб, цілей, мотивів, які змушують педагогів закладів позашкільної освіти оволодівати психолого-педагогічними знаннями, усвідомлено ставитися до гурткової роботи, бути суб'єктом процесу гурткової роботи. Критерій спрямований на усвідомлення своєї участі в гуртковій роботі, критичне ставлення до якості одержуваної вихованцями освіти, самоаналіз рівня своєї компетенції. Показниками цього критерію є чотири групи умінь: а) організаторські; б) комунікативні, у тому числі експресивні – уміння емоційно впливати на вихованців; в) дидактичні; г) проєктувальні, до яких належать діагностичні і прогностичні. Також показниками критерію є: д) переважний вибір гурткової роботи, спрямованої на засвоєння теоретичних і прикладних аспектів; е) установлення педагогічно доцільних взаємин з вихованцями; є) раціональне поєднання форм колективної та індивідуальної гурткової роботи вихованців; ж) залучення вихованців до діалогу, застосування форм активної гурткової роботи – ділових і рольових ігор; з) усвідомлення важливості якості процесів і результатів гурткової роботи; к) вибір методів гурткової роботи відповідно до мети, завдань і об'єктивних особистісних можливостей вихованців; л) осмислення знань і умінь; м) урахування труднощів гурткової роботи й готовність їх долати.

В) Особистісний критерій – система вимог до рівня професійно важливих рис і якостей особистості. Показниками цього критерію є три професійні якості: а) якості інтелекту і креативності – передбачливість, широта наукового світогляду, гнучкість, готовність сприйняти незвичайну інформацію, різноманітність оцінювання подій і явищ світу, орієнтація на з'ясування суттєвих аспектів явищ предмету гурткової роботи, схильність мислити категоріями ймовірного; б) якості, які показують ставлення фахівця до праці – творчий підхід до гурткової роботи, працелюбність, відповідальне ставлення до обов'язків; в) якості поведінки, гурткової роботи – дотримання слова, самостійність, дисциплінованість, авторитетність, енергійність.

Узагальнено використовувалися дев'ять показників для визначення рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти: а) теоретичні знання педагогіки і методики гурткової роботи; б) спеціальні знання гурткової роботи; в) організаційні вміння; г) комунікативні вміння; д) дидактичні вміння; е) проєктувальні вміння; є) інтелект і креативність; ж) ставлення до гурткової роботи; з) стиль поведінки і гурткової роботи.

Прояв когнітивного критерію характеризується такими рівнями засвоєння знань і умінь: а) поверхові теоретичні знання і вміння; б) знання і вміння неповні, але правильно відтворюються на основі розуміння алгоритмів гурткової роботи педагога закладу позашкільної освіти; в) повне і правильне відтворення знань і умінь, доцільне їх застосування; г) створення суб'єктивно нових знань і умінь.

Прояв діяльнісного критерію має такі характеристики рівнів застосування умінь гурткової роботи: а) відсутність умінь, гурткова робота неможлива; б) діє за алгоритмом, може вести гурткову роботу, вчити інших; в) розвинута система умінь, зокрема, проєктувальних; г) творчо діє, нестандартно веде гурткову роботу.

Прояв особистісного критерію характеризують рівні розвитку професійно важливих якостей особистості: а) початковий; б) активного удосконалення; в) розвинутий; г) глибокий.

Таке виділення критеріїв і показників рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти дало можливість діагностувати рівень розвитку професійної

компетентності в цілому та окремих її компонентів, а на цій основі будувати технологію цілеспрямованого підвищення їхньої кваліфікації.

Однак, кінцеві результати розвитку професійної компетентності (знання, вміння, професійні якості педагога закладу позашкільної освіти) неможливо визначити миттєво, а кожен із методів оцінювання рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти, навіть з використанням електронних засобів, є певною мірою суб'єктивним. Тому була використана діагностична комплексна програма вимірювання рівнів професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти. Вона містила різні методи: експертні оцінки, самооцінки, комп'ютерне тестування, різноманітні тестові методики. Це був комплекс експериментальних методик, які взаємно доповнювали одна одну. Кількісний аналіз експериментальних даних доповнювався конкретними емпіричними методиками – включене спостереження, індивідуальні і групові бесіди з вихованцями, педагогами закладу позашкільної освіти, адміністраторами та ін.

Проводилося включене педагогічне спостереження за педагогами закладів позашкільної освіти, аналіз успішності їхніх вихованців, тестування, анкетування педагогів закладів позашкільної освіти для з'ясування ставлення до своєї гурткової роботи, мотивів підвищення рівня професійної компетентності. Бесіди й інтерв'ю з педагогами закладів позашкільної освіти сприяли їм у набутті належної професійної компетентності, ознайолювали їх з метою підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти, з'ясовували інтерес до неї.

Спираючись на попередні теоретичні і практичні напрацювання [1–7], ми виділили чотири рівні сформованості професійної компетентності: а) початковий або рівень інформованості, низький; б) репродуктивний або середній; в) активний або достатній; г) творчий або високий, рівень педагогічної майстерності.

А) Початковий, або рівень інформованості, низький рівень професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти характеризують такі показники: а) знання педагогіки, психології, методики гурткової роботи недостатні; знання обмежуються лише загальним уявленням про гурткову роботу; б) педагогічні вміння мають низький рівень сформованості; потреба у застосуванні педагогічних знань у цих педагогів закладів позашкільної освіти має ситуативний характер; гурткова робота непослідовна, заснована лише на інтуїції, спроби реалізації різних методів гурткової роботи; властиве небажання вступати в діалог, дискусію, бесіду, виступати перед аудиторією; відсутнє прагнення до творчості, імпровізації; властива спрямованість на імпульсивний характер гурткової роботи; переважає неадекватна самооцінка власної ролі у гуртковій роботі – завищена чи занижена; слабо розвинута рефлексивна компетентність; в) професійно значимі особистісні характеристики педагога мають низький рівень сформованості, педагогові закладу позашкільної освіти властиві пасивність, висока тривожність, замкнутість, нездатність до аргументованого впливу на позиції інших.

Б) Репродуктивний, або середній рівень професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти характеризують такі показники: а) знання педагогіки, психології, методики гурткової роботи мають середній рівень; знання доповнені знанням алгоритмів гурткової роботи педагога закладу позашкільної освіти; педагоги усвідомлюють значимість підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти для їх гурткової роботи, мають знання основ теорії гурткової роботи, проявляють до неї інтерес; б) педагогічні вміння середнього рівня сформованості; є знання того, як діяти за алгоритмом, що дає можливість вести гурткову роботу; властива спрямованість на репродуктивний характер гурткової роботи; переважає неадекватна самооцінка, здебільшого занижена; педагоги закладів позашкільної освіти частково модифікують існуючу систему знань залежно від ситуації гурткової роботи; аргументовано відстоюють свою точку зору; здатність впливати на думку інших має ситуативний характер; в) професійно значимі особистісні риси і якості, хоча й мають середній рівень сформованості, однак вони свідомо удосконалюються;

недостатньо сформовані здібності до продуктивного спілкування, слабо виражена толерантність у сприйнятті партнера.

В) Активний, або достатній рівень професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти характеризується показниками: а) знання педагогіки, психології, методики гурткової роботи мають відносно високий рівень сформованості; педагоги закладів позашкільної освіти мають сформовану систему педагогічних знань, проявляють стійкий інтерес до їх удосконалення; б) педагогічні вміння мають відносно високий рівень сформованості, педагоги закладів позашкільної освіти вміють діяти на основі алгоритмів гурткової роботи педагога; властива спрямованість на продуктивний характер гурткової роботи; педагоги закладів позашкільної освіти усвідомлюють важливість оволодіння знаннями як умовою для успішної гурткової роботи; у результаті розвиненої потреби у гуртковій роботі, вони легко включаються в гурткову роботу, беруть участь у дискусіях, аргументовано відстоюють свою точку зору; однак повага до співбесідника розвинута недостатньо; в) професійно значимі особистісні якості відносно високого рівня сформованості за всіма показниками; має ситуативний характер здатність впливати на інших; прагнуть до самореалізації у спілкуванні.

Г) Творчий рівень професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти, високий, який започатковує педагогічну творчість, характеризується показниками: а) знання педагогіки, психології, методики гурткової роботи мають дуже високий рівень; б) педагогічні вміння також дуже високі, педагоги закладів позашкільної освіти працюють творчо, без труднощів ставлять мету власного підвищення кваліфікації; гурткова робота має стійкий продуктивний характер; педагоги усвідомлюють власну роль у гуртковій роботі; коригують власну поведінку залежно від ситуації гурткової роботи; в) професійно значимі особистісні якості дуже високі за всіма складниками; адекватна самооцінка; спрямованість на творчий характер гурткової роботи, завдяки орієнтації на співрозмовника у спілкуванні педагоги закладів позашкільної освіти здатні впливати на думку партнерів.

Висновки з дослідження. Таким чином, засоби діагностування професійної компетентності дали змогу визначити її рівень у педагогів закладів позашкільної освіти. Основною метою вимірювання є підготовка педагогів закладів позашкільної освіти у системі підвищення кваліфікації як кваліфікованих педагогів і менеджерів, компетентних і відповідальних, здатних до роботи на високих стандартах, готових до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності.

Перспективи подальших розвідок полягають в уточненні найефективніших шляхів вирішення актуальних проблем вимірювання професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти. Вирішення проблеми удосконалення системи неперервної освіти педагогів закладів позашкільної освіти передбачає зусилля держави, академічного і педагогічного співтовариства.

Література

1. Лебедик Л. В. Досвід формування та розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти у провідних країнах Західної Європи. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2022. 440 с. С. 53–58.

2. Лебедик Л. В. Критерії готовності майбутнього викладача до проектування дидактичних систем. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 69. С. 69–73.

3. Лебедик Л. Модель педагогічної компетентності майбутніх магістрів економіки в контексті компетентнісного підходу. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. пр. Суми: КЗ СОППО, 2019. URL: <https://drive.google.com/file/d/1V2VpTieJnn6mWjmL6L-Aw7E4WJ8YMZ3M/view>

4. Лебедик Л. В. Проектування форм педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 8 (177). С. 25–28.
5. Лебедик Л. Розвиток професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. статей у 3-х ч. / За заг. ред. О. В. Зосименко, Г. Л. Єфремова. Суми, 2020. Ч. 1. С. 40–47.
6. Лебедик Леся, Стрельников Віктор. Розвиток особистісно-професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2021. 656 с. С. 572–579.
7. Сойка В. Б., Лебедик Л. В. Критерії підготовки викладача вищої школи до формування професійної компетентності майбутніх фахівців у технічному коледжі. *Зб. наук. статей магістрів*. Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 401–407.
8. Стрельников В. Ю. Досвід проведення авторських курсів у Полтавському університеті економіки і торгівлі. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 8 (177). С. 21–24.
9. Стрельников В. Ю. Ергономічні засади впровадження компетентнісного підходу у післядипломній освіті. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2022. 440 с. С. 90–94.
10. Стрельников В. Компоненты профессиональной компетентности преподавателя высшей школы. *Edukacja i ekonomia*. Redakcja naukowa prof. dr. hab. V. Rajangu, dr. T. Trocickowski. Wloclawek Kaniewo, 2015. С. 213–221.
11. Стрельников В. Ю. Модернізаційні процеси у структуруванні педагогічної компетентності магістра економіки. *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень* : збірник наукових праць / за заг. ред. Л. В. Помиткіної, Т. В. Вашеки, О. В. Сечейко. К. : Аграр Медіа Груп, 2017. С. 268–272.
12. Стрельников В. Ю. Проблеми готовності майбутнього вчителя до самовдосконалення. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 3 (180). С. 5–8.
13. Стрельников В. Ю. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної освіти. *Освітні й наукові виміри географії та туризму* : матер. II Всеукраїнської науково-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 26 квітня 2019 р.) / відп. ред. О. А. Федій. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. С. 15–20.
14. Стрельников В. Складники особистісно-професійної компетентності викладача закладу післядипломної освіти. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : зб. наук. пр. Суми: КЗ СОШПО, 2019. URL: <https://drive.google.com/file/d/1wFLXdkIHKKIfcI4ZDrCdSUO2PfkfObdJ/view>
15. Стрельников В. Ю. Философские основы проектирования дидактических систем в русле компетентностного подхода. *Теоретико-методические основы внедрения компетентностного подхода в высшей школе* : монографія / под ред. д.пед.н., проф. В. Ю. Стрельникова. Харьков : Издательство Иванченко И. С., 2018. С. 9–28.
16. Стрельников В. Ю. Філософія проектування випереджувальної післядипломної педагогічної освіти на засадах компетентнісного підходу. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти*: зб. наук. статей у 3-х ч. / За заг. ред. О. В. Зосименко, Г. Л. Єфремова. Суми, 2020. Ч. 1. С. 160–167.